

PROCENTU KAPITALIZĀCIJA CIVILLIKUMĀ

CAPITALIZATION OF INTEREST IN LATVIAN CIVIL LAW

Kristaps Zaķis, Mg. iur.

Zvērināts advokāts

Summary

In Latvian Civil Law, capitalization of interest – the process of adding accrued interest to the principal amount, thereby generating interest on interest – is subject to specific regulations. The author examines how interest capitalization can take place under the Latvian Civil Law, including the creditor's alternative if the debtor does not agree to interest capitalization. The origins of certain articles of Latvian Civil Law and the Roman Law position on the capitalization of interest are also considered. A comparison of the Latvian Civil Law with modern projects for the unification of contract law shows that the latter give the creditor more extensive rights.

Atslēgvārdi: procenti, procentu kapitalizācija, anatocisms, *anatocismus coniunctus*, *anatocismus s. separatus*

Keywords: interest, capitalization of interest, anatocism, *anatocismus coniunctus*, *anatocismus s. separatus*

Ievads

Procentu kapitalizācija nozīmē to pievienošanu kapitālparādam jeb galvenajam parādam (kapitālam). Civillikums¹ procentu kapitalizāciju paredz Civillikuma 1766. pantā, kas noteic: “Kad par nenomaksātiem procentiem izdota sevišķa parādzīme vai kad par pašu kapitālu kopā ar nenomaksātiem procentiem saņemta agrākās parādzīmes vietā jauna, kreditors var par nenomaksātiem procentiem aprēķināt jaunus procentus.” Praksē visbiežāk šī tiesību norma izpaužas tā, ka nokavējumu pielaidušais parādnieks ar kreditoru noslēdz atsevišķu vienošanos. Vienošanās ietvaros iekrātie procenti tiek pievienoti kapitālam, vienlaikus pusēm vienojoties par jaunu parāda un procentu atdošanas termiņu, neizslēdzot vienošanos arī par jaunu procentu likmi un citām izmaiņām pušu tiesiskajās attiecībās.² Tiesu praksē atrodami arī atsevišķi gadījumi, kad par nenomaksātiem procentiem parādnieks izdevis atsevišķu parādzīmi/apliecinājumu un no šīs summas kreditors turpmāk

¹ Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937. [18.03.2025. red.]

² Sk.: Torgāns K. Komentārs Civillikuma 1766. pantam. Grām.: Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Rīga: Mans Īpašums, 2000, 264. lpp.; Sk., piem.: Senāta Civillietu tiesu palātas 06.05.2014. spriedums lietā Nr. C04310110, aprakstošā daļa.

aprēķinājis procentus.³ Praktiski tas nozīmē, ka atbilstoši Civillikuma 1766. pantam procentu kapitalizācija iespējama tikai divos veidos (atsevišķa vienošanās vai jaunas parādzīmes saņemšana) un tikai ar nokavējušu parādnieka gribu. Vienpusēji kreditoram kapitalizēt sev pienākošos procentus nav iespējams.

Līdz ar to rodas jautājums, kāpēc tieši šāds ir Civillikumā paredzētais regulējums, kā arī, vai šāda kārtība atbilst kapitāla apgrozības ātrumam mūsdienu realitātē un jaunākajām tendencēm tiesību unifikācijas projektos. Atziņas par procentu maksāšanas pienākumu ir atrodamas gan tiesību literatūrā,⁴ gan judikatūrā.⁵ Savukārt procentu kapitalizācija kā atsevišķs temats līdzšinējā tiesību literatūrā faktiski nav analizēts. Raksta mērķis līdz ar to ir izpētīt procentu kapitalizācijas Civillikumā kā tiesību institūta rašanos, piemērošanu, vienlaikus izvērtējot Latvijas regulējumu starptautisko līgumtiesību unifikācijas projektu gaismā.

1. Civillikuma 1766. pants kā atkāpe no romiešu tiesībām

Civillikuma 1766. pants aizgūts no 1864. gada Baltijas Vietējo civillikumu kopojuma III daļas⁶ (turpmāk – VCL) 3430. panta. Kā VCL 3430. panta avoti norādīti vairāki – 1864. gada VCL izdevuma pielikumā, kur uzskaitīti tā avoti⁷, norādīts, ka šī panta avots ir zviedru laika 1683. gada 20. jūnija likums (nolēmums). Savukārt vēlākā tiesību literatūrā norādīts, ka šī panta avots esot Vietējo civillikumu kopojuma 1839. gada projekta 4561. pants.⁸ Visticamāk, ka 1839. gada Vietējo civillikumu kopojuma projektā zviedru laika tiesību avots jau bija kodificēts un pārvērsts par šī projekta 4561. pantu. Autoram, gatavojot rakstu, diemžēl nebija iespējas tuvāk iepazīties ar Civillikuma 1766. panta pirmavotu, bet ir viennozīmīgi skaidrs, ka tās nav romiešu tiesības turpmāk norādīto iemeslu dēļ.

Civillikuma 1766. pantā ietvertais noteikums, proti, ka procentu kapitalizācija faktiski iespējama tikai ar pušu savstarpēju vienošanos vai parādnieka izdotu jaunu parādzīmi, ir cieši saistīts ar Civillikuma 1763. panta pirmajā punktā paredzēto ierobežojumu, ka procentu pieaugums apstājas, kad vēl nesamaksāto procentu daudzums sasniedz kapitāla lielumu. Izpētot VCL 3424. panta avotus (Civillikuma 1763. panta priekštecis), secināms, ka tiesību norma tika veidota, ievērojot romiešu

³ Sk., piem.: Kurzemes apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 24.07.2017. gada spriedums lietā Nr. C31199416.

⁴ Sk., piem.: Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Rīga: Mans Īpašums, 2000, 252.–265. lpp.

⁵ Sk., piem.: Senāta Civillietu departamenta 30.01.2013. spriedums lietā Nr. SKC-644/2013, tēzes.

⁶ Sk.: Vietējo civillikumu kopojums (Vietējo likumu kopojums. 3. daļa). Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. Rīga: Valters un Rapa, 1928, 395. lpp.; Sk. arī: Civillikumi (Vietējo likumu kopojumu III daļa). Sastādījuši prof. Dr. iur. A. Būmanis, Kodifikācijas nodaļas vadītājs H. Ēlers un Kodifikācijas nodaļas sekretārs J. Lauva. Rīga: Valtera un Rapas akc. sab. izdevums, 1935, 461. lpp.

⁷ Sk.: Свод местных узаконений губерний Остзейских / повелением Государя императора Николая Павловича составленный. Санктпетербург: тип. Второго отделения Собственной его императорского величества канцелярии, 1845–1864. 3 т. Указатель источниковъ Лифляндского, Эстляндского и Курляндского гражданского права, с. 109.

⁸ Sk.: Очерки по истории кодификации местных гражданских законов при графе Сперанском / Барон А. Э. Нольде, проф. Имп. Александровского лица. Вып. 2: Кодификация местного права прибалтийских губерний. Санкт-Петербург: Сенат. тип., 1914, с. 640.

tiesībās pastāvošos aizliegumus un ierobežojumus. Procentu aprēķināšana par procentiem romiešu tiesībās tika dēvēta par anatocismu (latīņu val. – *anatocismus*) un bija stingri aizliegta jebkādā veidā. Jau XII tabulu likumi (latīņu val. – *Leges duodecim tabularum*) noteica maksimālo procentu likmi un sodu par augļošanu.⁹

Pirmkārt, aizliegums procentu daudzumam pārsniegt kapitāla lielumu (latīņu val. – *alterum tantum*)¹⁰ paredzēts digestās: “Procentus, kas pārsniedz divkāršu likmi, un procentus par procentiem nevar noteikt vai pieprasīt, un, ja tie ir samaksāti, tos var atgūt. Tāpat arī procentus par nākotnes procentiem.”¹¹ Tāpat digestās paredzēts, ka, ja kāds ir vienojies par procentu likmi, kas pārsniedz maksimālo noteikto procentu likmi (romiešu tiesībās maksimālā atļautā procentu likme tika fiksēta likumā un, ja kreditors pieprasīja vairāk, tad varēja saņemt sodu par augļošanu), vai par to, ka tiek aprēķināti procenti par procentiem, tad šāda vienošanās nav spēkā un prasība tiesā var tikt celta tikai par likumīgi atļauto apmēru.¹² Otrkārt, aizliegums paredzēts arī 534. gadā izdotajā, pārstrādātajā Justiniāna kodeksā – *Codex repetitae praelectionis* (“atkārtota lasījuma” kodeksā)¹³ –, kodeksam nosakot, ka kopējais procentu apmērs nevar pārsniegt pamatsummu,¹⁴ kā arī to, ka ir aizliegts rēķināt procentus par procentiem, tostarp arī tādā veidā, ka puses vienojas, ka procenti pārvēršas par kapitālparādu (procenti tiek pievienoti kapitālam).¹⁵ Savukārt institūcijas procentus un to kapitalizāciju nepiemin.¹⁶

Secināms, ka anatocisms tika aizliegts gan tādā veidā, ka bija aizliegta procentu pievienošana kapitālam (latīņu val. – *anatocismus coniunctus*), gan arī tādā veidā, ka nesamaksātie procenti tika pārvērsti par atsevišķu kapitālu un par to tiktu aprēķināti jauni procenti (latīņu val. – *anatocismus disiunctus s. separatus*).¹⁷ Vienlaikus tika aizliegts arī atskaitījums (jeb ieturējums), kas izpaudās kā procentu ieturēšana jau pie paša aizdevuma izsniegšanas.¹⁸ Tādējādi atbilstoši romiešu tiesībām procentu apmērs, kas bija jāmaksā parādniekam, nevarēja iziet ārpus likumā noteiktajām robežām. Šis noteikums attiecās gan uz anatocismu, gan uz romiešu tiesībās (likumā) noteiktajām procentu likmēm.¹⁹ Skatot minētos aizliegumus savstarpējā kopsakarā,

⁹ Sk.: Муромцев С. А. Гражданское право Древнего Рима: Лекции / Сергея Муромцева, профессора Московского Университета. М.: Типография А. И. Мамонтова и Ко, 1883, с. 191.

¹⁰ Sk.: Гриммъ Д. Д. Лекции по догме римского права. Изд. 5. Рига: Издание Давида Гликсмана, 1924, § 194.

¹¹ D. 12, 6, 26, 1. Sk.: Watson, A. (ed.) The Digest of Justinian. Vol. 1. Philadelphia, Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 1998, p. 382.

¹² D. 22, 1, 29. Sk.: Watson, A. (ed.) The Digest of Justinian. Vol. 2. Philadelphia, Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 1998, p. 182.

¹³ Sk.: Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: Zvaigzne, 1977, 56. lpp.

¹⁴ C. 4, 32, 27, 1. Sk.: Frier, Bruce W., general editor. The Codex of Justinian: A New Annotated Translation, with Parallel Latin and Greek Text. Based on a Translation by Justice Fred H. Blume. 3 volumes. Cambridge: Cambridge University Press, 2016, p. 955.

¹⁵ C. 4, 32, 28, 1. Turpat. Sk. arī: Пандекты. Т. 2: Обязательственное право. 2-е изд. / Пер. под рук. и ред. П. Соколовского. М.: Универ. тип., 1911, с. 87.

¹⁶ Sk.: J. B. Moyle. The Institutes of Justinian. 5th ed. Oxford, 1913.

¹⁷ Sk.: Барон Ю. Система римского гражданского права: в 6 кн. / Юлиус Барон. Санкт-Петербург: Асланов, Юрид. центр Пресс, 2005, с. 142; Sk. arī: Об обязательствах по римскому праву: Перевод с немецкого / Виндшейд Б.; Под ред., с прим.: А. Б. Думашевский, ред.-изд. «Судеб. вестн.». С.-Пб.: Тип. А. Думашевского, 1875, с. 35.

¹⁸ C. 4, 32, 26, 4. Sk.: Frier, B. W. 2016, p. 953; Sk. arī: Барон Ю. 2005, с. 143.

¹⁹ Sk.: Об обязательствах по римскому праву, 1875, с. 33, 34.

secināms, ka tie bija noteikti, lai nepieļautu augļošanu un parādnieka nostādīšanu nesamērigi apgrūtinot stāvokli,²⁰ kad parādniekam pat teorētiski vairs nebūtu iespējams atdot parādu (faktiski nonākot parādu verdzībā).

2. Civillikuma 1765. panta ceturtā daļa kā alternatīva Civillikuma 1766. pantam

Vienpusējā kārtā kreditors parādnieka nesamaksātos procentus apvienot ar kapitālparādu tā vienkārši nevar. Civillikums šajā ziņā piedāvā 1766. panta alternatīvu 1765. panta ceturtajā daļā, kas noteic: “Procenti aprēķināmi tikai no paša kapitāla. Bet, ja noliktajā termiņā nesamaksā procentus vismaz par gadu, tad pēc kreditora pieprasījuma par viņam pienākošos procentu summu aprēķina likumiskos procentus par minēto termiņu.” Civillikuma 1765. panta ceturtā daļa ir aizgūta no VCL 3426. panta, kas sākotnēji šādas tiesības kreditoram neparedzēja. VCL 3426. pants pēc Krievijas impērijas justīcijas ministra ierosinājuma tika grozīts, un 1882. gadā tam tika pievienots otrais un trešais teikums,²¹ kas Civillikumā secīgi kļuva par 1765. panta ceturto daļu. Profesors Karls Erdmans, atsaucoties uz šajā VCL normā paredzētajām kreditora tiesībām, proti, ka kreditors ir tiesīgs aprēķināt likumiskos procentus par vismaz vienu gadu nesamaksātiem procentiem, faktiski apzīmē to kā atkāpi no anatocisma aizlieguma.²²

Pārējā Krievijas impērijas teritorijā, kurā netika piemērots VCL, līdz 1879. gadam bija aizliegta procentu likme, kas gadā pārsniedza 6 %. Lielāka procentu likme tika uzskatīta par augļošanu un tika krimināli sodīta.²³ Vēlāk kreditoram tika dotas identiskas tiesības, kādas paredz 1765. panta ceturtā daļa. Proti, Krievijas impērijas likumu krājuma X sējuma 1. daļas²⁴ 2022. pants noteica, ka procenti aprēķināmi tikai no paša kapitāla. Savukārt procenti par procentiem 6 % apmērā aprēķināmi tikai tad, kad tie nav maksāti vismaz gadu un to ir pieprasījis kreditors.²⁵ Izstrādājot Krievijas impērijas 1905. gada Civillkodeksa projektu,²⁶ tā 1910. gada redakcijā paredzētais 1894. pants (sadaļā par aizdevumu) noteica: “Procentus aprēķina tikai par pašu kapitālu. Iepriekš noslēgta vienošanās par procentu aprēķināšanu no kavētās procentu

²⁰ Sk.: Франчози Д. Институционный курс римского права. Москва: Статут, 2004, с. 365; Sk. arī: Муромцев С. А. 1883, с. 191, 192.

²¹ Sk.: Полное собрание законов Российской Империи. Собрание Третье. Том II. 1882. Санктпетербург, 1886, с. 483, 484; sk. arī: Буковский В. (сост.) Сводъ гражданскихъ узаконений губерний Прибалтийскихъ (съ продолжениемъ 1912–1914 г. г. и съ разъяснениями въ 2 томахъ). Т. II. содержащий Право требоваши. Рига: Г. Гемпель и Ко, 1914, с. 1386, 1387.

²² Sk.: Обязательственное право губерний Прибалтийских. Из курса проф. Эрмана / перевод и дополнительные примечания М. О. Гредингера. Рига: Ф. Е. Камкин, 1908, с. 37, 38.

²³ Шершеневич Г. Ф. Избранное. Т. 5: Учебник русского гражданского права / Вступ. слово, сост.: П. В. Крашенинников. М.: Статут, 2017, с. 494.

²⁴ Sk.: Сводъ законовъ Россійской Имперіи. Том X. Часть 1-я. Издание 1900 года. Pieejams: <https://civil.consultant.ru/reprint/books/211/>

²⁵ Шершеневич Г. Ф. 2017, с. 494, 495.

²⁶ Sk.: Гражданское уложение. Проект Высочайше учрежденной Редакціонной Комисіи по составленію Гражданскаго уложенія (Съ объясненіями, извлеченными изъ трудовъ Редакціонной Комисіи и съ приложеніемъ законопроекта объ авторскомъ правѣ, одобреннаго Государственною Думою). Под редакціей И. М. Тютрюмова. Составилъ А. Л. Саатчианъ. Томъ Второй. С.-Петербургъ: Изданіе книжнаго магазина «Законовѣдніе», 1910, с. 462.

summas uzskatāma par spēkā neesošu. Bet, ja līgumā noteiktajā laikā nav samaksāti procenti par vismaz vienu gadu, tad pēc aizdevēja pieprasījuma no aizņēmēja iekasē likumiskos procentus par nokavējuma procentu summu, sākot no iepriekš minētā termiņa.” Savukārt minētā projekta 1633. pants noteic, ka tā 1892. līdz 1895. panta noteikumi piemērojami visām vienošanās, kuras paredz procentu maksāšanu.

Secināms, ka vienīgais veids, kā kapitalizēt parādnieka nesamaksātos procentus, ir noslēgt atsevišķu vienošanos par procentu kapitalizāciju vai parādniekam izdot jaunu parādzīmi. Šis ierobežojums dziļi sakņojas romiešu tiesībās. Civillikuma 1766. pants un 1765. panta ceturtdaļa jau ir uzskatāmi par būtiskām atkāpēm no anatocisma aizlieguma. Tomēr Civillikuma 1765. panta ceturtdaļa, kaut arī paredz atkāpi no romiešu tiesībās stingri aizliegtā anatocisma, nesasniedz tādu pašu efektu jeb nedod tādu pašu ieguvumu kreditoram kā Civillikuma 1766. pantā paredzētās tiesības. Atklāts paliek jautājums, vai mūsdienu realitātē, kurā kapitāla apgrozības ātrums iepretim laikam, kad minētās tiesību normas tika radītas, ir nesamērīgi ātrāks, šāds regulējums vēl joprojām ir godīgs pret kapitāla īpašniekiem. It īpaši ņemot vērā, ka visās Rietumvalstīs ir izstrādāts regulējums, kas paredz gan fiziskās, gan juridiskās personas maksātnespēju.

3. Procentu kapitalizācija Lietuvā un Igaunijā

Lietuvas Republikā vispārēju procentu maksāšanas pienākumu paredz Lietuvas Republikas Civill kodekss²⁷ 6.37. pants. Savukārt Lietuvas Republikas Civill kodekss 6.37. panta ceturtdaļa noteic: “Procentus aizliegts aprēķināt par iepriekš aprēķinātajiem procentiem (dubultie procenti), izņemot likumos vai pušu vienošanās noteiktajos gadījumos, ja šāda vienošanās nav pretrunā labai ticībai, saprātīguma un taisnīguma prasībām.” Pirmšķietami secināms, ka Lietuvas Republikas Civill kodekss pieļauj procentu kapitalizāciju tādā veidā, ka nesamaksātie procenti pēc pušu vienošanās tiek pārvērsti par atsevišķu kapitālu un par to aprēķināti jauni procenti (latīņu val. – *anatocismus disiunctus s. separatus*). Tomēr vienlaikus šādai kapitalizācijai ir jāatbilst vairākām 6.37. pantā minētajām ģenerālklausulām. Tas vienlaikus nozīmē, ka tiesai ir dotas praktiskas iespējas katru procentu kapitalizācijas gadījumu izvērtēt individuāli un attiecīgi nospriest, vai konkrētā situācija atbilst, piemēram, labas ticības principam vai taisnīguma principam.

Igaunijas Republikā procentu maksāšanas pienākumu paredz Igaunijas Saistību tiesību likuma²⁸ (turpmāk – Saistību likums) 94. pants. Savukārt Saistību likuma 397. pants nosaka pienākumu maksāt procentus aizdevuma līgumā. Tomēr šie abi panti neregulē procentu kapitalizāciju, Saistību likuma 397. panta ceturtajai daļai vien paredzot, ka šī panta pirmo trīs daļu noteikumi neierobežo puses vienoties par nokavējuma naudu. Saistību likuma 113. pants paredz kreditora pienākumu maksāt nokavējuma procentus (soda naudu par kavētu maksājumu). Saistību likuma 113. panta sestā daļa noteic: “Par kavētu procentu maksājumu nokavējumu soda nauda netiek prasīta. Vienošanās, kas atkāpjas no šādas prasības, kaitējot parādniekam, ir

²⁷ Sk.: Lietuvas Republikas Civill kodekss. Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.245495>

²⁸ Sk.: Igaunijas Saistību tiesību likums. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/506112013011/consolide>

spēkā neesošas.” Vienlaikus norādāms, ka Saistību likuma 113. panta sestajā daļā esošais aizliegums nenozīmē, ka puses nevarētu vienoties par procentu kapitalizāciju. Līdz ar to secināms, ka tiešā veidā Saistību likums neaizliedz kreditoram un parādniekam vienoties par nokavējuma procentu kapitalizāciju līdzīgi, kā tas ir noteikts Civillikuma 1766. pantā.

4. Līgumtiesību unifikācijas projekti un procentu kapitalizācija

Ne visi unifikācijas projekti satur noteikumus par procentu kapitalizāciju. Piemēram, UNIDROIT starptautisko komercīgumu principu²⁹ (turpmāk – UNIDROIT principi) 7.4.9. pants noteic tikai kreditora tiesības saņemt procentus naudas maksājuma kavējuma gadījumā. Savukārt par kreditora tiesībām kapitalizēt procentus nekādu specifisku noteikumu nav. Pieņemams, ka UNIDROIT principi šādas kreditora tiesības neregulē. Līdz ar to sīkāk UNIDROIT principus analizēt nebūtu praktiski, tomēr nepieciešams ņemt vērā, ka atbilstoši UNIDROIT principu 1.1. pantam puses var brīvi noslēgt līgumu un noteikt tā saturu. Ņemot to vērā, apsverams būtu jautājums, vai šāda garantija ietver arī pušu tiesības vienoties par nākotnes procentiem un procentu kapitalizāciju kā tādu.

Eiropas līgumtiesību principu³⁰ (angļu val. – *Principles of European Contract Law*) (turpmāk – PECL) 9. nodaļas 9:508. panta pirmais punkts, līdzīgi kā UNIDROIT 7.4.9. pants, noteic, ka, “Ja naudas summas maksājums tiek kavēts, cietušajai pusei ir tiesības uz procentiem par šo summu no brīža, kad maksājums bija jāveic, līdz maksājuma veikšanas brīdim, piemērojot vidējo komercbanku īstermiņa aizdevumu likmi galvenajiem aizņēmējiem, kas ir spēkā līgumā noteiktajā maksājuma valūtā vietā, kur maksājums ir jāveic”. Tomēr PECL 17. nodaļas “Procentu kapitalizācija” 17:101 pantā (“kad procenti pievienojami pie kapitāla”) atrodams arī noteikums, kas noteic: “Saskaņā ar 9:508. panta 1. punktu maksājamie procenti tiek pieskaitīti neatmaksātajam kapitālam ik pēc 12 mēnešiem.” Līdz ar to secināms, ka PECL 17:101 pants paredz kreditora tiesības kapitalizēt procentus katrus 12 mēnešus, tādā veidā pēc būtības paredzot vienu no iepriekš pieminētajiem anatocisma veidiem – procentu pievienošana kapitālam (latīņu val. – *anatocismus coniunctus*).

Kopējā modeļa projekts³¹ (angļu val. – *Draft Common Frame of Reference*) (turpmāk – DCFR) paredz vairākas normas, kurās atrodama procentu kapitalizācija. DCFR ceturtās grāmatas sadaļā F par aizdevuma līgumiem IV.F.–1:104: panta “Procenti” 3. punkts noteic: “Procenti tiek aprēķināti katru dienu, sākot no dienas, kad aizņēmējs saņem naudas aizdevumu vai izmanto overdrafta iespēju, bet ir maksājami aizdevuma termiņa beigās vai katru gadu atkarībā no tā, kas notiek agrāk.” Savukārt IV.F.–1:104: panta “Procenti” 4. punkts noteic: “Saskaņā ar iepriekšējo punktu maksājamie procenti tiek pieskaitīti neatmaksātajam kapitālam ik pēc 12 mēnešiem.” DCFR trešās grāmatas 3:708: panta “Procenti par kavētiem maksājumiem” 1. punkts

²⁹ Sk.: UNIDROIT (2016) *Principles of International Commercial Contracts* 2016. Rome: UNIDROIT.

³⁰ Sk.: Commission on European Contract Law, *Principles of European Contract Law*, Parts I and II (OUP 2000). Pieejams: https://www.trans-lex.org/400200/_/pecl/#head_244

³¹ Sk.: DCFR (2009) *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR), Outline Edition*. Munich: Sellier.

noteic: “Ja naudas summas maksājums tiek kavēts neatkarīgi no tā, vai neizpilde ir attaisnojama vai nav, kreditoram ir tiesības uz procentiem par šo summu no brīža, kad maksājums bija jāveic, līdz maksājuma brīdim pēc vidējās komercbanku īstermiņa aizdevumu likmes labākajiem aizņēmējiem [angļu val. – *prime borrower*], kas ir spēkā maksājuma valūtā vietā, kur maksājums ir jāveic.” Savukārt DCFR trešās grāmatas 3:709: panta (“Kad procenti pievienojami pie kapitāla”) pirmais punkts noteic: “Procentus, kas maksājami saskaņā ar iepriekšējo pantu, pieskaita neatmaksātajam kapitālam ik pēc 12 mēnešiem.” Secināms, ka DCFR, līdzīgi kā PECL, paredz kreditora tiesības kapitalizēt nesamaksātos procentus katrus 12 mēnešus, nosakot šādas tiesības gan aizdevuma līgumos, gan citās maksājumu saistībās. Vienlaikus svarīgi izcelt to, ka atbilstoši DCFR 3:709: panta 2. punktam procentu kapitalizācija nevar notikt, ja puses ir vienojušās par nokavējuma procentiem, proti, nokavējuma procentu kapitalizāciju šis pants neparedz.³²

Kā pamatojums kreditora tiesībai kapitalizēt procentus ir princips, ka procenti, ko nopelna kreditors, piemēram, par aizdevuma izsniegšanu (maksājuma saistība), ir aktīvs. Procentu maksājuma kavēšana liedz kreditoram ekonomisku labumu tikpat lielā mērā kā kavēšanās ar paša kapitāla atmaksu. Kā papildu apsvērums tiek minēts arī tas, ka maksājumu kavējumiem ir nelabvēlīga ietekme uz kreditoriem, it īpaši maziem uzņēmumiem, kas šī iemesla dēļ var kļūt maksātnespējīgi.³³ Autora ieskatā, unifikācijas projektu noteikumi norāda uz to, ka Civillikuma regulējums attiecībā uz procentu kapitalizāciju neatspoguļo mūsdienu kapitāla apgrozības ātrumu. Ņemot vērā, ka līgumtiesību unifikācijas projekti 1) paredz kreditora tiesības uz procentiem, ja tiek kavēta maksājuma saistība, 2) piešķir kreditoriem tiesības kapitalizēt nesamaksātos procentus, ja tie nav maksāti vismaz 12 mēnešus, būtu ļoti uzmanīgi apsverams, vai tiesiskajās attiecībās, kas neskar patērētāju, esošajās tiesību normās nevajadzētu ieviest izmaiņas, izveidojot kritērijus, kuri noteiktu, kādos gadījumos kreditoram būtu tiesības vienpusēji kārtā kapitalizēt parādnieka nesamaksātos procentus, pievienojot tos kapitālparādam. Šādam regulējumam, protams, būtu jāņem vērā kreditora un parādnieka pretējās intereses, tomēr šāds uzdevums nav neizpildāms.

Kopsavilkums

1. Civillikums pašlaik paredz procentu kapitalizāciju tikai Civillikuma 1766. pantā, kreditoram un parādniekam par to savstarpēji vienojoties vai parādniekam izdotot jaunu parādzīmi. Vienpusēji kreditors ir tiesīgs aprēķināt likumiskos procentus no nesamaksātajiem procentiem tikai tad, ja tie nav maksāti vismaz gadu. Civillikuma 1765. panta ceturrtā daļa un 1766. pants jau uzskatāmi par atkāpi no romiešu tiesībās paredzētā anatocisma aizlieguma. Līdzīgu regulējumu paredz arī Lietuvas Republikas Civilkodekss un Igaunijas Saistību tiesību likums, proti, minētie normatīvie akti nesatur aizliegumu vienoties par procentu kapitalizāciju. Eiropas līgumtiesību unifikācijas projekti attiecībā pret procentu kapitalizāciju

³² Sk.: Von Bar C., Clive E. and Schulte-Nölke H. (eds) (2009) *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. Full Edition, Vol. 1. Oxford: Oxford University Press, pp. 969, 970.

³³ Ibid.

tomēr ir vēl elastīgāki, proti, kreditoram ir tiesības pieskaitīt procentus pie neatmaksātā kapitāla ik pēc 12 mēnešiem, DCFR gadījumā atsevišķi izdalot, ka šīs tiesības nav attiecināmas uz nokavējuma procentiem.

2. Autora ieskatā, tiesības kapitalizēt procentus ietver vismaz divu interešu kolīziju. No vienas puses, pastāv kreditora intereses nopelnīt, izmantojot sev piederošu kapitālu, alternatīvi tiesības saņemt atlīdzību par sev pienākoša maksājuma kavējumu. Savukārt, no otras puses, ir parādnieka interese (kas parasti ir vājākā puse, piemēram, aizdevuma līgumā) netikt nostādītam nesamērīgi apgrūtinošā stāvoklī ar pienākumu atdot kreditoram procentu maksājumu summu, kas ievērojami pārsniedz saņemtā kapitāla apjomu, alternatīvi saņemtās preces vai pakalpojuma vērtību. Vienlaikus ir skaidrs, ka Civillikuma 1765. panta ceturtā daļa un 1766. pants vairs neatbilst mūsdienu kapitāla apgrozības ātrumam un laikmetam, kādā pašlaik dzīvo sabiedrība.
3. Ņemot vērā, ka līgumtiesību unifikācijas projekti paredz procentu kapitalizāciju, būtu apsverams, vai esošajās tiesību normās nevajadzētu ieviest izmaiņas, izveidojot kritērijus, kuri noteiktu, kādos gadījumos kreditoram būtu tiesības vienpusējā kārtā kapitalizēt parādnieka nesamaksātos procentus. Šādas izmaiņas, bez šaubām, būtu jūtīgs temats, it īpaši ņemot vērā sabiedrības finanšu prātību un attieksmi pret uzņemtajām saistībām pret kreditoriem. Papildus jāņem vērā, ka šādā situācijā pastāv risks par pašu parādnieku nostādīšanu situācijā, kad procentu kapitalizācija ir novedusi pie tā, ka parādnieks to vairs faktiski nav spējīgs atdot. Samērojot kreditoru un parādnieku intereses, iespējams, ka izmaiņas varētu attiecināt tikai uz tādām maksājumu saistībām, kurās starp pusēm nav vienošanās par procentu maksāšanu vai maksājumu saistībās, kuras objektīvi ir pārāk zemas, lai kreditoram būtu ekonomiski pamatoti vērsties pēc juridiskās palīdzības un vēlāk tiesā. Jebkurā gadījumā procentu kapitalizācija Latvijas civiltiesībās ir līdz šim maz apskatīts institūts, tomēr tas ir diskusijas vērts temats, ar kuru varētu modernizēt esošo regulējumu par procentiem.